

دانشگاه تهران

دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی

تحقیقی پیرامون نحوه کار مراکز بهداشت و تنظیم خانواده

پایان نامه فوق لیسانس

استاد راهنما آقای دکتر علیرضا بشارت

هیئت داوران

آقای دکتر علیرضا بشارت آقای دکتر صدق آقای دکتر رضایی

تهیه و تنظیم از اورانوس فسائی نژاد دانشجوی

فوق لیسانس رشته علوم اداری و دانشکده علوم

اداری و مدیریت بازرگانی .

تاریخ شهریورماه ۱۳۴۶

۲۵۴

عنوان تلگرافی : اناداف
۴۶۲۴۷
تلفن : ۴۶۲۴۸
مصدوق پستی : ۲۶۷۴

دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی

رسانه خانم اوراتوبور عباسی دزاد دربارہ * تحصیل ہوا میں تیسرا آؤ ہوا
مہلک است و تشویر جانوادہ * درجہ اولیٰ ۱۱/۶/۲۸ * مہلک است و تشویر
کردید وادریہ "بزرگ" مہلک است و تشویر

دانشجوی

دانشجوی

استاد

دانشجوی

دانشجوی

دانشجوی

الف
فهرست مطالب

موضوع :	صفحه
-----	-----
فصل اول - مقدمه :	
علت انتخاب موضوع	۱
مشکلات موجود	۵
هدف تحقیق	۱۱
جامعه مورد مطالعه	۱۲
فرد جامعه	۱۲
فرد مشاهده	۱۲
روش مشاهده	۱۲
روش تحقیق	۱۳
قلمرو تحقیق	۱۴
کارهای مقدماتی و مراحل اجرایی تحقیق	۱۵
ترتیب تدابیر پایان نامه	۱۹
فصل دوم - وضع جمعیت و برنامه بهداشت و تنظیمن خانواده	۲۱
ردنیا	

(ب)

عنوان	صفحه
بخش اول : وضع جمعیت در دنیا	۲۱
رشد سریع جمعیت	۲۱
نتایج افزایش جمعیت در کشورهای مختلف	۲۸
بخش دوم : برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده	۳۶
مهرجهان امروز	
۱- خواست د ولتها	۳۷
۲- تمایل و علاقه مردم	۳۸
۳- روشهای پیشگیری از حاملگی موجود	۳۹
۴- ضرورت سازمان و تشکیلاتی تنظیم	۵۰
فصل سوم - وضع جمعیت و برنامه بهداشت و تنظیم خانواده	۵۸
در ایران	
بخش اول : وضع جمعیت در ایران	۵۸
رشد جمعیت	۵۸
مسائل ناشی از رشد نامتناسب جمعیت در ایران	۶۶
بخش دوم - برنامه بهداشت و تنظیم خانواده در ایران	۶۸
سوابق برنامه و خواست دولت	۶۸
تمایل و علاقه مردم	۷۶
روشهای پیشگیری از حاملگی موجود	۷۸

(پ)

صفحه	عنوان
۷۸	سازمان و تشکیلات
۸۰	بهداشت و تنظییم خانواده در شهر تهران
۸۴	اطلاعات جمع آوری شده از مراکز
۹۶	فصل چهارم - طبقه بندی و تجزیه و تحلیل اطلاعات و نتیجه گیری
۹۶	۱- وضع کارمندان مراکز
۱۰۲	۲- تعداد مراجعین مراکز یا چگونگی کار درمانگاه
۱۰۶	۳- چگونگی مجهز بودن کلینیک
۱۰۷	۴- چگونگی رضایت مسئولین مراکز از کار
۱۱۰	۵- چگونگی ارائه خدمت به مراجعه کننده
۱۲۱	۶- مشکلات و مسائل اداری درمانگاهها
۱۲۳	فصل پنجم - پیشنهادات اصلاحی
	منابع و مآخذ فارس و انگلیسی
	ضمائم - پرسشنامه

تذکرہ :

درتند ایم این پایان نامہ از انجمنہائے پرارزہ استاد ارجمند جناب آقای
دکتر علی رضا بشارت برخوردار بودہ ام . و آیفہ خود میدانم کہ ایشان ^{از} ہمچنین از
زحمات استادان ارجمند جنابان آقایان دکتر صدقی و دکتر رضائی تشکر و قدردانی
نمایم .

ضمناً " لازم میدانم از زحمات د و نفر دستان عزیزم ، مددکاران سپاہی ،
خانمہ اشہال یوسفی و نفیسہ مختار معصومی کہ در انجام این بررسی مرا یاری -
نمودہ اند تشکر نمایم .

اورانوس فسائی نژاد

فصل اول

مقدمه

علت انتخاب موضوع :

رشد جمعیت نه تنها عامل مهمی است که توجه بآن برای رسیدن به هدفهای اقتصادی و پیشرفتهای اجتماعی کاملاً ضروری است، بلکه هماهنگی ابعاد خانواده، با امکانات لازم جهت زندگی راحت افراد آن، و تنظیم تعداد فرزند خانواده متناسب با توانایی اقتصادی، جسمانی و روانی والدین برای پرورش صحیح آنان یک مسئله اساسی و وظیفه انسانی و حق بشری است که والدین برای رفاه و خوشبختی خانواده از یکطرف و ولتها بجهت وظیفه ای که در آگاه نمودن مردم و رفاه اجتماع دارند از طرف دیگر باید بآن توجه نموده و احساس مسئولیت نمایند.

رشد جمعیت در جهان و ایران و همچنین اثر این پدیده در نهاد های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کشاورزی و بهداشتی مورد بررسی قرار گرفته و برای هدست دادن یک راه صحیح و عملی و ولتها برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده را بعنوان یک برنامه اساسی و ضروری جهت کنترل موالیید و تنظیم ابعاد خانوادها در رسیدن به هدفها و مقاصد عالی و پیشرفته اجتماعی انتخاب کرده اند.

شاهنشاه آریامهر در این مورد میفرماید :

" افزایش سریع و بیسابقه جمعیت در جهان، بشریت را در شرایط خاصی قرار داده است که ولتها را موظف میکند این مسئله را با سرعت و دقت مورد مطالعه قرار دهند زیرا

هر روز که میگذرد این موضوع بصورت حادثه در میآید . این افزایش سریع جمعیت مانعی در راه کوشش هائیکست که برای بالا بردن سطح زندگی افراد بشر بعمل میآید . (۱)

کشور ما مانند بسیاری از کشورهای در حال پیشرفت ، با توجه به آماریکه عرضه خواهد شد ، با مسائل مهم حیاتی مواجه است که مهمترین آنها مسئله تأمین مواد غذایی بکار گرفتن بیکاران ، بیکار با بیسوادی ، تأمین بهداشت و بطور کلی مسائل مربوط به نیروی انسانی و نیروی مغزی میباشد .

در طی سالهای اخیر کوششهای زیادی در زمینه توسعه و پیشرفت مملکت انجام گرفته است و به نتایج بسیار مهم و موثری نائل آمدیم ، از جمله این پیشرفتها موفقیت در مبارزه با بیسوادی و توسعه قابل ملاحظه در امر بهداشت میباشد . در نتیجه رشد سریع اقتصادی و مراقبتهای دقیق بهداشتی و پزشکی بر طول عمر مردم افزوده شده و نیز در میزان مرگ و میر اطفال کاهش قابل ملاحظه ای بوجود آمده است . کاهش مرگ و میر و ثابت ماندن موالید موجب بالا رفتن نرخ افزایش جمعیت گشته است . رشد نا متناسب جمعیت بطور قطع اثر نا مطلوبی بر روی رشد اقتصادی واجتماعی

۱- از متن پیام شاهنشاه آریامهر در سمینار بین المللی آموزش و ارتباطات در برنامه‌ها

بهداشت و تنظیم خانواده ، خرداد ماه ۱۳۴۹ تهران .

ما خواهد داشت و این خود نه فقط از نظر پیشرفت اجتماعی و اقتصادی مملکت نامطلوب

خواهد بود بلکه بطریق اولی رفاه خانواده ها را نیز مختل خواهد نمود .

خانواده هسته اصلی هر اجتماعی را تشکیل میدهد . چنانچه خانواده از نعمت

سلامت و آرامش و آسایش برخوردار نباشد اساس آن متزلزل میگردد و در نتیجه اجتماع

نیز دستخوش عدم تعادل میگردد .

مسائل متعددی که در پیانگیر بسیاری از خانواده ها است نظیر فقر، بیسواد، بیماری

و نظائر آن غالباً ناشی از متناسب نبودن امکانات و مقدرات خانواده با تعداد افراد

آن میباشد .

به همین دلیل و نیز بجهت حق مسلم بشر برای خوب زندگی کردن ، امروزه این امر

به عنوان یکی از حقوق اولیه فرد شناخته شده که بتواند در مورد تعداد فرزندان خود —

تصمیم بگیرد و داشتن فرزند خارج از راه ، توانائی و امکانات او نبوده ، به مقدرات و

تصادف وابسته نباشد .

خوشبختانه امروزه از طریق برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده این امکان

و فرصت به خانواده ها داده شده که بتوانند با توجه به تمایل و امکانات خود در مورد —

تعداد فرزندان و زمان تولد آنان تصمیم بگیرند .

در کشور ما نیز نظریه توجه خاص به امر تأمین رفاه خانواده ها و نیز بدلیل رابطه

افغانا پذیر رشد جمعیت با توسعه اقتصادی و اجتماعی ، به اجراء و تصمیم برنامه های

بهداشت و تنظیم خانواده اهمیت خاصی داده شده و فعالیتهای زیادی در این زمینه در دست اجرا می باشد .

در مدت سه ساله که از آغاز کار این برنامه بصورت وسیع دولتی آن میگذرد - فعالیتهای زیادی در امر توسعه خدمات کلینیکی، آموزش کادر تخصصی، و آگاهی عمومی انجام گردیده است . خدمات پزشکی لازم در این زمینه از طریق ۱۲۰۰ مرکز در اختیار عموم قرار میگیرد و برنامه بنحو بسیار چشمگیر در میان مردم رسوخ یافته و آگاهی عمومی نسبت به آن حاصل گردیده است .

اهمیت موضوع بهداشت و تنظیم خانواده چه از نظر رشد اقتصادی و چه از نظر تأمین رفاه خانواده ها ایجاب مینماید که برنامه بنحوی هرچه موثرتر و موفقیت آمیزتر توسعه یابد و خدمات لازم بصورتی مستمر و مداوم و سهولت در اختیار مردم قرار گیرد .

با اینوصف بدلیل جوان بودن دستگاه اجرایی احتمالاً مسائل و مشکلات متعدد در راه اجرا موفقیت آمیز آن ، خصوصاً آنطور که اهمیت امر ایجاب مینماید ، وجود دارد . و از اینجاست که هرگونه بررسی و تحقیقی در زمینه روشها و نتایج حاصل از اجرا این برنامه در جهت بهبود رویه و رفع نواقص موجود مفید و موثر جلوه میکند .

نگارنده نیز بدلیل اعتقاد به فوائد و مزایای این برنامه و ضرورت اجرا آن چه از نظر تأثیری که در پیشرفت و توسعه اقتصادی و اجتماعی ما خواهد داشت ، و بدلیل اینکه

هرگونه کوشش و تلاش در راه بشهر رساندن هدفهای عالی این برنامه رابه عنوان وظیفه اجتماعی خود بشمار میآورد بررسی در مورد " چگونگی فعالیت مراکز بهداشت و تنظیم خانواده بهداری تهران " رابه عنوان موضوع پایان نامه تحصیلی خود انتخاب نموده ام .

مشکلات موجود :

قبل از طرح مشکلات و مسائل مختلفی که در راه اجرا برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده در ایران وجود دارد لازمست هدفهای این برنامه تشریح و تبیین گردد . هدف اساسی از اجرا برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده در ایران تأمین سلامت و بهداشت جسمی و روانی و رفاه اجتماعی و اقتصادی خانواده ها و در نتیجه رفاه اجتماع است .

وسیله نیل به این هدف فراهم آوردن امکانات ، تسهیلات و اطلاعات لازم جهت خانواده ها و کمک بآنهاست بنحوی که بتوانند تعداد فرزندان خود را متناسب با امکانات و تمایل خود تعیین نمایند . هنگامیکه خانواده ها بتوانند از برنامه بهداشت و تنظیم خانواده استفاده و از بوجود آوردن فرزندان ناخواسته جلوگیری کنند ، این امر در میزان

موالید نیز تأثیر کرده و ارزش نامتناسب جمعیت که خود موجب مشکلات اجتماعی و اقتصادی زیادی برای مملکت است جلوگیری خواهد کرد .

جهت نیل به منظور فوق ، در اجراء برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده ، سازمان مربوطه در هدف اساسی برای خود در نظر گرفته است :

۱- جلب مراجعین هر چه بیشتر به مراکز بهداشت و تنظیم خانواده و کوشش در اینکه این مراجعین بطور مداوم از برنامه استفاده نمایند . به عنوان يك هدف - کوتاه مدت .

۲- تغییر در طرز فکر مردم و خصوصاً نسل جوان نسبت به فوائد داشتن خانواده کوچک و تخیر در سنن و معتقدات اجتماعی در این زمینه .

نیل به هدفهای ذکر شده فوق از طریق مشروح زیر امکان پذیر تشخیص داده شده است :

الف- **۱۵** ه کردن و معتقد نمودن هر چه بیشتر مردم نسبت به فوائد اجراء این برنامه (آموزش عمومی)

ب - فراهم آوردن خدمات کلینیکی لازم برای افراد یکه علاقمند به استفاده شده اند .

ج- تربیت و آموزش گادر لازم برای اجراء شقوق الف و ب (آموزشهای اختصاصی) مسائل و مشکلاتی که در راه نیل باین هدفها وجود دارد میتوان بشرح زیر خلاصه نمود :

- ۱- مسائل مربوط به معتقدات و آداب و رسوم و طرز فکر افراد (عوامل فرهنگی ، اجتماعی ، مذهبی)
- ۲- فقدان اطلاعات دقیق در مورد مولید و مرگ و میر (آمار حیاتی)
- ۳- نداشتن کارآموزی مورد نیاز خصوصا " در استانها و کمبود وسائل آموزشی لازم .
- ۴- مشکل توسعه خدمات تا سطح روستا .
- ۵- فقدان مطالعات علمی قبلی جهت برنامه ریزی آتی .
- ۶- کامل نبودن روشهای معمول پیشگیری از حاملگی .
- ۷- عدم انجام بررسیهای لازم در زمینه میزان آگاهی و اعتقاد مردم و چگونگی استفاده آنها از برنامه ، بمنظور مشخص نمودن نقاط ضعف و قوت راهی که در پیش گرفته شده است .
- ۸- ضعف ارزشیابی و عدم وجود آمارهای قابل اعتماد و خصوصا " عدم اطلاع کافی و دقیق از وضع فعالیت استانها در این زمینه .
- ۹- وجود شایعات زیاد در مورد خطرات روشها .
- ۱۰- عدم استقبال مردم از روش پیشگیری وسیله داخل رحمی (آی . یو . دی) و مشکلات مربوط به قناع مراجعه به مراکز بهداشت و تنظیم خانواده و عدم استمرار در استفاده از روشهای پیشگیری .

غالب مشکلات و مسائل ذکر شده بالا، و شاید بهتر است گفته شود همه آنها، از هر
 نظر باید بگرد ارتباط بوده و بدون شك بررسی در مورد هر يك از آنها بصورت مجزا
 و منفرد و فارغ از اثرات متقابل آنها هر يك بگرد صحیح نخواهد بود. ولی با توجه به روش
 علمی تحقیق که محدود بودن قلمرو تحقیق را توصیه می کند و اینکه برای نگاشتن
 این رساله نیز بالا چهار محدودیت‌هایی وجود دارد و توانایی تحقیق در مورد کلیه مسائل
 فوق نیست از بین کلیه مشکلات ذکر شده و بسیاری مسائل دیگر که در فهرست مسائل فوق
 از قلم افتاده و یا مشخص نگردیده اند مسائل زیر برای بررسی و تحقیق و توجه بیشتر
 انتخاب میگردند :

- عدم تداوم در مراجعه به کلینیک ها و کثرت قطع مراجعه .
- عدم تمایل و گرایش به روش پیشگیری با استفاده از ابزار داخل رحمی .
- صرف نظر از اطلاعات و آشنائی های قبلی نگارنده با دشواریهای اجرای برنامه
 بهداشت و تنظیم خانواده ، مصاحبه و مذاکره با مسئولین اجرایی و صاحب نظران در مجال
 این برنامه نیز مشکلات فوق الذکر را به عنوان مسائل اساسی و مهم مورد نظر جلوه گر
 میساخت .

بمنظور بدست آوردن اطلاعاتی در مورد علل اساسی بوجود آمدن این مشکلات به
 يك سلسله بررسیها و مطالعات مقدماتی و جمع آوری اطلاعات اقدام گردید . این

مطالعات عبارت بودند از مصاحبه با صاحب نظران و مسئولین برنامه بهداشت و تنظیم خانواده، مراجعه به برخی بررسیها و رزשיابیهای مقدماتی که قبلاً انجام شده بود، مراجعه به چند مرکز بهداشت و تنظیم خانواده و مصاحبه با مسئولان مربوطه و مشاهده نحوه کار این مراکز، مصاحبه با چند نفر از مراجعین در هر مرکز، و بررسی کارتهای مربوطه به افرادی که قطع مراجعه داشته اند.

براین مطالعات مقدماتی و ضمن تطبیق نظریات و عقائد مختلف اشخاص نیز صلاح و آشنا به مسائل پزشکی، اداری و اجتماعی برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده عوامل زیر از جمله علل اصلی بوجود آمدن مشکل فوق مطرح گردید:

۱- نقص نسبی و کم یابیش نارسا بودن روشهایی که در حال حاضر برای پیشگیری از حاملگی معمولند.

۲- نارسائی در کیفیت خدمات ارائه شده به مردم و به بیان دیگر عدم رسیدگی کامل

به کار مراجعین.

۳- عدم پیگیری کامل در جهت پایدار ساختن آموزشهای دریافت شده از یکطرف

و غلبه معتقدات یا القائات غلط کسان و اطرافیان از طرف دیگر، و دخالت پاره ای -

عوامل اجتماعی دیگر که بهر حال مستلزم تحکیم و تقویت مبانی آموزشی است.

از آنجا که بررسی در مورد علل مربوط به نارسا بودن و نقص نسبی روشهای موجود

پیشگیری از حاملگی موضوع بررسیهای دقیق علم پزشکی و خارج از تخصص نگارنده است ، با ثابت فرض نمودن میزان تأثیر این عوامل برای کلیه افراد ، مقایسه ارقام بین المللی قطاع استفاده از يك روش بدلیل عوارض طبی آن ، با ارقام موجود در ایران نشان میدهد که مقدار زیادی از عدم استمرار و مداومت در استفاده از روشها در ایران خارج از علل طبی و بمراتب بیشتر از حد انتظار در مورد هر روش است .

در حال حاضر تکیه برنامه بهداشت و تنظیم خانواده در ایران بر روی استفاده از روش قرصهای خوراکی است . مسئله مداومت و استمرار در این روش از عوامل اساسی است و اگر قطاع مراجعه بمرکز بیش از میزان معمول وحد منطقی علل طبی است نشانه عدم موفقیت در اجراء برنامه و حائز اهمیت و شایسته بررسی وتوجه زیاد می باشد خصوصاً اینکه معمولاً " ترك استفاده از روش به دلائل غیر طبی با بهبود کیفی و کمی خدمات ارائه شده به نسبت زیاد کاهش می یابد . و این وقتی است که : آموزش داده شده — کافی باشد . در مراجعه کننده انگیزه پرقدرتی برای قبول برنامه ایجاد گردد . بعد کافی معتقدش گردانند . از عوارض احتمالی با خبرش سازند . نتایج هر روش را چه از نظر برقراری مداوم و چه بخاطر اطلاع از عوارض آن و درمان و رفع مشکل سریع پیگیری کنند و بالاخره تا آنجا که لازمست مراجعه کننده را بدقت و علاقه و بی جویی خویش را گرم سازند . بدون شك چنین ملاحظاتی قطاع استفاده از هر روش را بعد اقل رساننده

و احتمالاً آنرا محدود به علل طبی خواهد ساخت .

هدف تحقیق :

بنابر آنچه ذکر شد در این تحقیق به بررسی علل و عواملی که بدلیل نارسائی کار عوامل

اجرائی برنامه (یعنی مراکز بهداشت و تنظیم خانواده) منجر به قطع استفاده از

روشها میشود می پردازیم :

این عوامل و علل را بدو دسته زیر میتوان تقسیم نمود :

۱- عدم رسیدگی کافی و لازم به مراجعه کننده در درمانگاه .

۲- بی گیری ضعیف جهت بوجود آوردن اطمینان در مراجعه کننده و تضعیف

شایعات در خارج از درمانگاه .

در مورد هر دو شکل فوق میتوان دلائلی از قبیل کمبود کارمندان نسبت به مراجعه

کنندگان ، مجهز نبودن مرکز ، عدم رضایت کارمندان و بی اعتقادی آنان نسبت

به کار و مشکلات اداری از نظر نحوه سرپرستی ، تقسیم کار ، چگونگی تعیین وظایف

کارمندان ، و چگونگی اجراء کار توسط آنان را نام برد .

در هر یک از زمینه های ذکر شده بالا اطلاعات لازم و ممکن جمع آوری و براساس تشابه

آنان در تقسیم بندیهای مختلف زیر قرار داده شده اند :

۱- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از کمبود کارمندان در درمانگاه است ؟

۲- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از کثرت مراجعه کننده است ؟

۳- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از مجهز نبودن درمانگاه است ؟

۴- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از عدم رضایت کارمندان است ؟

۵- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از مشکلات اداری است ؟

۶- آیا عدم رسیدگی کافی به مراجعین ناشی از مجموعه ای از این عوامل است ؟

جامعه مورد مطالعه :

مراکز بهداشت و تنظیم خانواده وزارت بهداشتی که در مرداد ماه ۱۳۴۶ در

شهر تهران دایر میباشند .

فرد جامعه :

یک مرکز بهداشت و تنظیم خانواده از جامعه اشاره شده در فوق .

فرد مشاهده :

پزشک یا ماما ، مددیار ، سپاهی بهداشت یامد دگاری که در مراکز ذکر شده

در امر رسیدگی و پیگیری و دادن خدمت به مراجعه کننده دخالت دارند .

اکثر اطلاعات لازم از مسئول مرکز اعزام از پزشک یا ماما و قسمتی از آن نیز از سپاهیان

شاغل در مراکز کسب گردیده اند .

روش مشاهده :

نمونه گیری براساس منطقه جغرافیائی و در داخل هر منطقه براساس قضاوت انجام

گرفته است . این قضاوت مبتنی بر اطلاعات قبلی موجود در مورد وضع کار در مانگاها
و مقایسه آن با اطلاعات مورد نظر جهت این بررسی بوده است .

روش تحقیق :

روشی که در تدوین این پایان نامه مورد استفاده قرار گرفته این روش تحقیق است
که در روش تجزیه و تحلیل اداری و تحقیق و مأخذ شناسی دانشکده علوم اداری و
مدیریت بازرگانی دانشگاه تهران تدریس میگردد .
بر اساس این روش به طوریکه گفته شد پس از پی بردن به مسائل موجود یکی از این
مسائل بمنظور تحقیق و بررسی بیشتر انتخاب گردید . با این توجه و نیت که اولاً " مشکل
انتخاب شده برای سازمان مربوطه واقعا " دشواریهایی در بردارد و بررسی آن از نظر
سازمان مربوطه میتواند اقدام مفیدی در حل معضل بحساب آید . ثانياً " در مورد
این مشکل قبلاً " بررسی و تحقیقی انجام نشده و باین ترتیب کوشش نگارنده بی ثمر
نخواهد بود .

با این ملاحظات به جمع آوری اطلاع و ایجاد فرضیه در مورد علل بوجود آمدن
این مشکل و انتخاب فرضیه اهم و بالاخره گردآوری اطلاعات لازم در مورد فرضیه اهم و
طایفه بندی و تجزیه و تحلیل آنها اقدام شد . تا مشخص گردد اطلاعات بدست آمده
به چه میزان فرضیه مشخص شده را تأیید یا رد می نماید .

آخرین مرحله تحقیق نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد بوده است.
 روشی که در این بررسی بکار برده شده روش استقرائی است . اعتبار این بررسی فقط در حدود جامعه مورد مطالعه بوده و قابلیت تعمیم به سایر جوامع مشابه را ندارد .
 حتی برای همین جامعه نیز در شرایط زمانی و مکانی دیگر معتبر نیست .

قلمرو تحقیق :

بمنظور تعیین حدود قلمرو تحقیق ابتدا مطالعات مقدماتی بعمل آمد تا بنحوی بسیار کلی مشخص گردد مشکل مورد نظر و نیز عوامل مختلفی که فرضاً به عنوان اهم علل پیدایش این مشکل تشخیص داده شدند ، با چه موضوعات ، سازمانها و اموری بستگی دارد . سپس با توجه به اینکه محدود نمودن قلمرو کار را زمه روش علمی تحقیق است سعی گردید در این بررسی تا حد ممکن قلمرو عمل محدود باشد .
 زائد است اگر گفته شود که موضوع مورد تحقیق اینجانب مسئله ایستتاز و اجتماعی و اجرای آن مبتنی بر سیاست کلی دولت ، تازگی موضوع موجب آگاهی قلیل کلی و زمینه محدود فکری است . اجتماعی بودن امر باعث اثرات متقابل فرد و اجتماع و سازمان و اجتماع نسبت بهم است . و بالاخره ملاحظات مملکتی سبب گسترش دید خاص اجرائی و هدفهایی است که بر آن مترتب میباشد . از این رو شاید بجا باشد که بمنظور ایجاد زمینه فکری در خواننده مختصری در مورد سوابق امر ، نظرات عمومی افراد ، ضرورتهای